

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

XXI. évfolyam

Főszerkesztő

CSANDA GÁBOR

A szerkesztőbizottság elnöke

ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság

Biró A. Zoltán (Románia), Fedinec Csilla (Magyarország), Holger Fischer (Németország), Gyurgyík László (Szlovákia), Hunčík Péter (Szlovákia), Petteri Laihonen (Finnország), Lampl Zsuzsanna (Szlovákia), Lanstyák István (Szlovákia), Lengyel Zsolt (Németország), Liszka József (Szlovákia), Mészáros András (Szlovákia), Simon Attila (Szlovákia), Szarka László (Magyarország), Andrej Tóth (Csehország), Végh László (Szlovákia)

Tartalom

Tanulmányok

VARGA CSILLA

A Magyar–Szlovák Kisebbségi Vegyes Bizottság múltja, jelene és elért eredményei 3

GYARMATI ENIKŐ

„Közepességgel ifjakat nem lehet vonzani”. Pfeiffer Miklós pápai prelátus és kassai nagyprépost életútjáról (1887–1979) 29

KERÉNYI ÉVA

Gömör az 1919-es államfordulatok tükrében 43

MURÁNYI VERONIKA

Újraírt tér-képek 2. A bösi vízerőmű és az „Új-Duna” a helyiek szemszögéből 61

Közlemények

MÁRKUS ÉVA – M. PINTÉR TIBOR

Kezdetben vala... Szepeskáptalan. Az első német nemzetiségi tanítóképző intézet a történelmi Magyarország területén 93

Agora

GYUROVSZKY LÁSZLÓ

Hogyan tovább? A szlovákiai magyar pártok választási eredményeinek elemzése, 1990–2016 103

GÁL ZSOLT

Megjegyzések Gyurovsky László elemzéséhez 112

HARRACH GÁBOR

Még egyszer a szlovákiai magyar választásstatistikákról 113

Oral history

Ördög István: Életben maradtam... (Kőrös Zoltán) 117

Könyvek

H. Nagy Péter: Médiateretek Lady Gaga korában. Kalandozások
a popkultúra területén

(Baka L. Patrik) 163

Csernicskó István: Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből

(Gazdag Vilmos) 165

Petrogalli Oszkár: Mankón járó demokrácia. Írások, beszédek, nyilatkozatok

(Csanda Gábor) 170

Nekrológ

Miroslav Kusý (1931–2019)

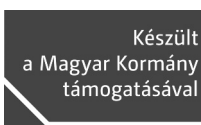
(Öllös László) 173

Lapunk része az Európai Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Index (European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences – ERIH Plus) folyóirat-minősítő rendszernek. Folyóiratunk a CEEOL nemzetközi adatbázis által jegyzett.

FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Simon Attila igazgató • Nyomdai előkészítés: infopoint Kft. • Nyomta: Adecta, Kft., Csilizradvány • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával • Példányszám: 600 • Ára: 3 € • 2019. június • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

FÓRUM SPOLOČENSKOVEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Attila Simon riaditeľ • Tlačiarenská príprava: infopoint s.r.o. • Tlač: Adecta, s.r.o., Čiližská Radvaň • S finančným príspevkom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín • Náklad: 600 • Cena: 3 € • jún 2019 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

A hard sf opusok például óriási hangsúlyt fektetnek a természettudományos eredmények korrekt használatára, ellenben olyan alkotások is akadnak, amelyek téves információk – *hoaxok* – tárházát sorakoztatják fel. Ha ez utóbbiakból valamely mű nagy hírnévre tesz szert, az általa taglalt tévhitek is beágyazódnak a kulturális tudatba, és onnantól kezdve különösen nehéz kiirtani őket. Ezt tette például Henryk Sienkiewicz *Quo vadis* című alkotása, illetve az abból készült 1951-es mozifilm, amelyek olyan meggyőzően ábrázolták a lángoló Rómában gyönyörködő, s a tüzekért felelős Nérót, hogy mindmáig él a köztudatban a vélekedés: a véres császár gyűjtotta vagy gyűjtatta fel birodalma fővárosát. A vudu vallásra ugyanez érvényes, amely a popkultúra, illetve a feketék jelentette veszélyt alátámasztani kívánó amerikai farmerek révén számos olyan elemmel gazdagodott, amely eredendően nem volt a sajátja – ilyen például a hithez társuló első asszociációknak, a vudu-baba is.

A popkultúra alkotásai azonban meghatározzák a mindennapjainkat, és nem túlzás azt feltételezni, hogy a feszes keretű tantárgyak közti szüneteket is uralják az iskolákban. Vitathatatlan, hogy nem minden idevágó, ismert alkotás operál a legmélyebb tudományos eredményekkel, de számos bennük szereplő tárgykör – legyen szó biológiai, kémiai vagy politikai vonatkozásokról – tökéletesen emberközelivé és jól magyarázhatóvá válik általuk. A *Médiateretek* szövegeinek tanulsága szerint is, ha az irodalomoktatás nyitna ezek felé a művek felé, sokkal kisebb ellenállásba ütközne, mint a diákoktól eleve távol eső művek vélt vagy valós fontosságának hangsúlyozásakor. Kétségtelen, hogy a helyes választáshoz megfelelő felkészültségre és a spekulatív fikciós irodalomban való jártasságra van szükség, az irányzatban rejlő, környezetünkön mind ez ideig jószerével kiaknázatlan lehetőségek azonban óriásiak.

H. Nagy Péter publicisztikai transzmediális dimenzióban mozognak, nem kezelik szeparáltan az egyes művészetekhez kötődő eredményeket; hogy közoktatásunk mindmáig nem így tesz, az lemaradásának bizonyítéka. A *Médiateretek* és számos friss, témába vágó munka tanulsága az, hogy talán nem is csak az irodalomoktatás megújításán kellene gondolkodnunk – és munkálkodnunk is, természetesen –, hanem kiterjesz-

teni annak határait a kultúra egyéb területei felé is. A határok lebontásának korát éljük – még ha helyenként nagyok tűnik is az ellenállás –, országhatárokat, művészet- és tudományhatárokat, az egyes diszciplínák közti határátlépés és kommunikáció hangsúlyozása pedig, ne feledjük, a kritikai gondolkodás fejlesztésének egyik alapját jelenti.

H. Nagy Péter legújabb munkája is erre tanít bennünket. Nyitottságra és szakmai önfejlesztésre, s arra, hogy az idegen csak addig idegen, amíg az idegenségét hangsúlyozzuk. Ha közelebb megyünk hozzá, és úgy vesszük szemügyre, ez a távolság megszűnik, a felfedezéseink pedig az előrehaladás újabb lépcsőfokai lehetnek. Amit pedig a Lady Gagáról készült, *On the Edge* című film narrációjából ő maga is idéz:

[E]gy erős [karakter], aki azt hirdeti, hogy használd a tehetségedet és adottságaid arra, hogy másokat ösztönözz, ahogy ők is ösztönöznek téged. (44. p.)

...az rá is érvényes. Most ötven olyan írást ad a kezünkbe – bizonyosan nem véletlenül ötvenedik születésnapja alkalmából épp –, amelyek mindegyike ezt támasztja alá: gondolkodásra és továbbgondolásra ösztönöz minket.

Baka L. Patrik

Cserniczkó István: Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből. Ungvár, Autdor-Shark, 2019, 240 p.

A közelmúltban látott napvilágot Cserniczkó István *Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből* címét viselő kötete, mely amint az a kötet fülszövegéből kiderül, „nem a régió nyelvi tájképének teljes és részletes leírása, hanem olyan tanulmányok gyűjteménye, amelyek szorosan kapcsolódnak a nyelvpolitika és a nyelvi tájkép témaköréhez”.

A kötet élén álló, az *Előszó helyett* címet viselő fejezetben a szerző rögzíti, hogy munkájában a gazdag szakirodalmi megalapozottság miatt nem kíván foglalkozni a nyelvi tájkép fogalmával és kutatástörténetével, ehelyett azzal próbálkozik meg, hogy „a lehetőségekhez és a ren-

delkezésre álló forrásokhoz mérten – a nyelvpolitika elméleti keretein belül mutassa be Kárpátalja nyelvi tájképének bizonyos vetületeit” (8. p.). Azt is hangsúlyozza, hogy célja nem a régió nyelvi tájképének mindenre kiterjedő leírása, hanem a nyelvpolitikai döntések és cselekvések mögött meghúzódó nyelvi ideológiák feltárása, értelmezése, amely révén az olvasó közelebb juthat „a ma Kárpátaljaként ismert régióban zajló nyelvi, nyelvpolitikai folyamatok megértéséhez” és ahhoz, hogy ezek miként realizálódnak a régió nyelvi tájképében.

Az első, több alfejezetre tagolt fejezet *A nyelvi tájkép történeti szempontú elemzése: nyelvpolitika és nyelvvideológiák a papírpénzeken* címet viseli. Csernicskó István a *Nyelvpolitika és nyelvi tájkép összefonódása* kapcsán megjegyzi: „Az, hogy milyen nyelvek és hogyan jelenhetnek, illetve jelennek meg a tágan értelmezett nyelvi tájképben, jelzi az adott állam nyelvpolitikai törekvéseit, valamint információkat szolgáltat a társadalom számára a hatalom nyelvi attitűdjeiről, ideológiáiról.” (8. p.) Ugyanakkor ezt kiegészítendő arról is említést tesz, hogy „a közvetleni kívánt kép természetesen nem feltétlenül tárja előnk a nyelvpolitika valós céljait, hisz a közvélemény felé közvetített kép nem mindig egyezik meg a háttérben maradó valós politikai motivációkkal” (13. p.). A nyelvi tájkép vizsgálatának kialakulóban lévő módszertana miatt a szerző amellett *A módszer* mellett dönt, hogy az 1900-tól napjainkig használatos bankjegyeken megjelenő nyelveket, ezek elrendezését, egymáshoz való viszonyát kvantitatív és kvalitatív elemzésnek veti alá (13–14. p.). A *Kárpátalja mint kutatási terep* címet viselő alfejezetben Kárpátalját a huszadik században bekövetkezett államfordulatok okán alkalmasnak tekinti arra, hogy a nyelvi tájkép változásai alapján bemutatható legyen a központi hatalmak nyelvpolitikája. Kiemeli azt is, hogy „az államfordulatok – rövid átmeneti időszakok után – mindig együtt jártak a forgalomban lévő fizetőeszközök cseréjével is”, s ennek okán a Kárpátalján élő idősebb generáció tagjai életük során „az Osztrák–Magyar Monarchia koronájával, a Csehszlovák Köztársaság koronájával, a Magyar Királyság pengőjével, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége rubeljével, majd Ukrajna hrivnyájával” is fizethettek (14–15. p.).

A következő alfejezetekben *A duális monarchia bankjegyeinek, A csehszlovák korona, A magyar pengő, A szovjet rubel*, illetve *A független Ukrajna fizetőeszközeinek* nyelvi szempontú bemutatását találhatja az olvasó. Itt a szerző az egyszerű leíráson túl megvilágítja azokat a nyelvpolitikai megfontolásokat is, amelyek meghatározták a nyelveknek a bankokon való szerepeltetési formáit. A fizetőeszközökhöz kapcsolódó *Kvantitatív elemzés* címet viselő alfejezetben Csernicskó István a korábban bemutatott korszakok pénzeszközein megjelenő nyelvekkel és írásrendszerekkel kapcsolatos adatokat elemzi. Az egyes államok nyelvpolitikájának és nyelvi ideológiáinak az alaposabb bemutatását végzi el a *Kvalitatív elemzés: a nyelvvideológiák és a nyelvek hierarchikus viszonyai* című alfejezetben, melyből az is kiderül, hogy „a pénzt kibocsátó állam a bankjegyek többnyelvűségével azt jeleníti meg, hogyan dominál a hivatalos nyelv az országban használt más nyelvek fölött” (33. p.). Csernicskó István véleménye szerint fontos lehet megvizsgálni azt is, hogy a korábbi föderatív berendezkedésű birodalmak utódállamaiban milyen fizetőeszközök vannak forgalomban, ezért a *Kitekintés: az utódállamok gyakorlata* címet viselő rövid alfejezetben bemutatja az egykori Osztrák–Magyar Monarchia és a Szovjetunió területén létrejött államalakulatok bankjegyeinek nyelvhasználatát is. Az *Összefoglalás és díszkusszói* alfejezet rávilágít arra is, hogy a régióban hagyományosan a többnyelvű papírpénzek voltak forgalomban (ez alól kivételt csak a független Ukrajna nemzeti valutája képez), ugyanakkor „a többnyelvű papírpénzeket kiadó országok is törekedtek arra, hogy az államszervező nemzet nyelve domináns helyzetben legyen a bankjegyeken” (36. p.). A *Konklúzió* arra a jövőbeli esetre keres választ, hogy miként jelen(het)nek majd meg a nyelvek az EU-hoz és az eurozónához csatlakozó ukrainai fizetőeszközökhöz.

A második fejezet *A változás megragadása a nyelvi tájképben: Kárpátalja példája* címet viseli. A fejezet Bevezetőjéből kiderül az, hogy e rész célja rávilágítani arra, hogy a „nyelvi tájkép kutatásában nem csupán a kvantitatív módszer hozhat értékelhető eredményeket; a kvalitatív elemzés, egy-egy felvétel szemiotikai jellemzőinek feltárása révén hasznos információkra tehetünk szert a közösségben használatos nyelvek és

beszélők helyzetéről, a nyelvek hierarchikus viszonyainak (át)alakulásáról” (41. p.). A *Maradandóság és változás a nyelvi tájképben* című alfejezet keretei között a szerző a kárpátaljai zsidósághoz köthető héber nyelvű feliratokra hívja fel a figyelmet, melyek jó tükrözik azt is, hogy a „tájkép bizonyos tekintetben lassabban változik, mint egy-egy régió, helység lakosságának etnikai vagy nyelvi összetétele” (41. p.). Csernicskó István ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy „másképp azonban a nyelvi tájkép nagyon gyorsan reagál a globális és lokális gazdasági változásokra: egy-egy márka eltűnése/megjelenése, az üzletek tulajdonos- és/vagy profilváltása, a kirakatok, cégtáblák, reklámok lecserélése rendszeresen átalakítja a nyelvi tájképet” (44. p.). Az ilyen jellegű változásokat kívánja bemutatni *A változás és az átmenet megjelenése fotókon, dokumentumokon* című alfejezet. A fentiekhez kapcsolódó *Következtetések* között a szerző azt is megjegyzi, hogy a „bemutatott dokumentumok, fotók arra hívják fel a figyelmet, hogy a nagypolitika változásai, a nyelvpolitikai döntések milyen hirtelen alkalmazkodást követelnek meg az adott helyen és időben élő emberektől; arra figyelmeztetnek, hogy a (nyelv)politikai döntések közvetlen hatással vannak az emberek életére, munkájára” (57. p.).

A következő fejezet *A szovjet Kárpátalja nyelvi tájképét* kívánja bemutatni. A *szovjet nyelvpolitika* sajátosságait vizsgáló és elemző alfejezetről az olvasó megtudhatja például azt, hogy milyen indokkal kapott az orosz nyelv privilegizált szerepet, illetve azt is, hogy a tagköztársaságoknak és az azokban élő kisebbségi népcsoportoknak milyen lehetőségeik voltak a kisebbségi anyanyelvhasználatra. Csernicskó István felhívja a figyelmet arra is, hogy „a Szovjetunió nem volt nemzetállam vagy nemzeti homogenitásra törekvő klasszikus nemzetiesítő állam. A mindenkori szovjet pártvezetés törekedett ugyan az orosz dominancia megteremtésére, az orosz nyelv funkcióinak kiterjesztésére, s az orosz nyelvet mint a társadalmi mobilitás egyik eszközét kínálta a polgárok számára, de az országot mindvégig soknemzetiségű, etnikailag heterogén, föderatív államként definiálták” (64. p.). A következő alfejezet *A szovjet nyelvpolitika ukrainai értékeléséről* szól, melyben a szerző kiemeli, hogy a kutatók jelentős része erőszakos

oroszosításként értékeli a szovjet nyelvpolitikát, mások viszont a Szovjetunió gyarmataként tekintenek Ukrajnára. Felhívja a figyelmet azonban arra is, hogy ha „történeti szempontból – a rendelkezésre álló források alapján – megvizsgáljuk, milyen volt Kárpátalja nyelvi tájképe a Szovjetunió fennállása idején, az ukrán nyelvi genocídiumra és a lingvicizmusra vonatkozó állítások mindenképpen finomításra, árnyalásra szorulnak” (69. p.). A *szovjet nyelvpolitika tükröződése Kárpátalja nyelvi tájképében: az ukrán nyelv a nyilvános térben* címet viselő alfejezetben megállapításra kerül, hogy „a szovjet szövetségi tagköztársaságok névadó nemzetiségeinek nyelvei – jellemzően az orosz mellett – megjelentek az ideológiai jelszavakat tartalmazó közterületi feliratokon, lózungokon, plakátokon, sőt egyes személyes okmányokon, dokumentumokon, hivatali úrlapokon stb.” (69. p.). A bemutatott dokumentumok jól mutatják azt is, hogy az orosz mellett az ukrán nyelv jelen volt hivatalos okmányokon, személyes iratokon és a nyilvános térben is. A következő, *A szovjet nyelvpolitika tükröződése Kárpátalja nyelvi tájképében: a magyar nyelv a nyilvános térben* címet viselő alfejezetben olyan példák kerülnek bemutatásra, melyek jól illusztrálják azt is, hogy bizonyos mértékig a magyar nyelv is jelen volt a szovjet korszak kárpátaljai nyelvi tájképében, igaz, „leggyakrabban a szovjet propaganda hordozójaként” (97. p.). Az alfejezetben külön figyelmet kap a hivatalos (MSK, azaz UTC+3) és a helyi (CET, vagyis UTC+1) idő közötti 2 órás eltérés bemutatása is, mely egy sajátos időérzékelési stratégiát alakított ki Kárpátalján, s megjelenik a helyi plakátokon, meghívókra is (109. p.). Az *Összefoglalásban* a szerző hangsúlyozza, hogy „át kell értékelnünk az ukrán nyelvészeti szakirodalomban közhelyszerűen ismételt állítást, mely szerint a szovjet hatóságok oroszosító politikája szinte teljesen kiszorította az ukrán nyelvet a mindennapokból, illetve amely szerint az orosz nyelv használata kizárólagos volt a politikai és közélet, valamint a kultúra és tudomány minden területén, és az Ukrán SZSZK többségi lakosságának nyelve szinte teljesen eltűnt a nyilvános térből” (110. p.).

Az állam alatti szint szerepe a nyelvi tájkép és a nyelvpolitika alakításában címet viselő, negyedik fejezet első alfejezete a *Nyelvpolitika,*

nyelvi tájkép és nacionalizmus kapcsolatával foglalkozik. Az *Aluról szerveződő nacionalizmus* című alfejezet olyan eseteket mutat be, amikor a nyelvi tájkép „korrekciója” (bizonyos nyelvű feliratok törlése vagy más nyelvű formákkal való kiegészítése) magánakció eredményeként történt meg. A *Nacionalizmus a középső szinten* című alfejezetben Cserniczkó István kiemeli azt, hogy „a két magyar politikai párthoz kapcsolódó helynévtáblák, illetőleg a magyarországi »import« következtében a régióban megjelenő rovásírásos feliratok nem illeszthetők tipikusan sem a top-down, sem pedig a bottom up típusú feliratokhoz. Ezek a kiírások a középső szintet képviselik: nem Ukrajna, és nem Magyarország jelenik meg általuk aktorként a kárpátaljai nyelvi tájképben, hanem a régió magyar érdekvédelmi szervezetei, illetve a magyarországi jobboldali civil és politikai mozgalmak” (122. p.). *Konklúzióként* megfogalmazva a szerző azt is hangsúlyozza, hogy „a nyelvpolitika és a nyelvi tájkép alakításában ma már korántsem kizárólag a három klasszikus szereplő (a nemzetállam, az anyaország és az intézményesült nemzeti kisebbség) vesz részt” (123. p.).

Az ötödik fejezet a *Nyelv, gazdaság, társadalom: globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében* címet viseli. A Bevezetőben meghatározásra kerül a fejezet fő célja, mégpedig az, hogy röviden érzékeltesse, miként „alakítják az abszolút magyar többségű kárpátaljai települések nyelvi tájképét a gazdasági érdekek és viszonyok, az egyes nyelvek (vélt vagy valós) gazdasági értéke, presztízse”, illetve, hogy „Kárpátalja jellemzően magyarok lakta részeinek nyelvi tájképét a nyelv és gazdaság összefüggési rendszerében kívánja tárgyalni” (124. p.). Az *Adatok* kapcsán Cserniczkó István megjegyzi, hogy „a nyelvi ideológiáknak és a nyelvi tájképnek a gazdaság, illetve a turisztika szempontjából történő elemzése fényt deríthet arra, hogy miért jelennek meg egyes nyelvek a nyilvános térben és hogyan válnak áruvá és másokat miért távolítanak el a nyelvi tájképből” (125. p.). A *Nyugati életérzés szimbóluma: az angol nyelv megjelenése Kárpátalja magyarok lakta területein* címet viselő alfejezetben a szerző felhívja a figyelmet arra az érdekes tényre is, mely szerint „az ukrainai nemzetépítés egyik kiemelt projektje a minél erősebb pozíciók kivívá-

sa az ukrán nyelv számára” és ennek ellenére a „hatóságokat és a közvéleményt (egyelőre?) nem aggasztja az angol egyre erősebb térhódítása Ukrajnában” (126. p.), s ez valószínűleg annak is betudható, hogy „ebben a folyamatban az angol nem a veszélyeztetett ukrán nyelvet fenyegető globális világnyelvként, hanem a nyugati integráció és a szovjet világból való kiszakadás egyik szimbólumaként jelenik meg” (127. p.). A fejezet gazdagon illusztrált példákkal mutatja be, hogy milyen formában és helyeken is jelenhetnek meg, az elsősorban a külföldről érkező vendégeket segíteni és megcélozni kívánó angol nyelvű feliratok. A következő alfejezet *Az orosz nyelv Kárpátalja magyarok lakta sávjában* címet viseli, s egyebek között olyan jelenségekre mutat rá, mint például az, hogy az „orosz nyelvű feliratoknak egy része minden bizonnyal még a szovjet korszakból maradt meg” (141. p.). Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy orosz nyelvű feliratok újonnan történő kikerülése pedig annak tudható be, hogy a „Kárpátalja magyarok lakta részeire érkező szláv turisták jelentős része az orosz nyelvet használja” (143. p.). Cserniczkó István arra is felhívja az olvasó figyelmét, hogy a kárpátaljai magyarok által kihelyezett, s sokszor a „hiányos orosz nyelvtudásról tanuskodó feliratok alapján olyan oroszul beszélőkre következtethetünk, akik a várható gazdasági előnyök kedvéért helyezték ki az orosz nyelvű táblákat” (145. p.). Ezek alapján a szerző azt a következtetést vonja le, hogy „a gazdasági realitások tehát időnként felülírják, vagy legalábbis árnyalják a politikai érdekeket és – a nyilvános tér magyar dominanciájára törekvő – nemzeti érzelmeket” (149. p.). A *Kitekintés, párhuzamok* című alfejezet Petteri Laihonon 2013-as kutatására alapozva „egy-egy olyan dél-szlovákiai (Vásárút), székelyföldi (Csíkszentdomonkos) és kárpátaljai (Mezőkaszony) falut mutat be, ahol a településen belüli szóbeli kommunikáció nyelve egyöntetűen magyar, illetve egy-egy olyan falut (Réte, Aldoboly, Visk), amelyet szóbeli kétnyelvűség jellemez” (150. p.). Az itt nyert adatok elemzése révén leszögezi, hogy „az abszolút magyar domináns nyelvi tájkép csupán illúzió, még az egyébként abszolút magyar többségű településeken is” (151. p.). A *Társadalmi implikációk* alfejezet a korábbi censusok nyelvismeretre vonatkozó adatai alapján mutatja be és elemzi a

kárpátaljai magyarok nyelvtudását, hangsúlyozva azt, hogy „a nyelvtudás jelentősen erősíti a kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci pozícióit, és növeli mobilitási esélyeit, lehetőségeit” (151–152. p.), s ezért „ha a többnyelvű környezetben javítani szeretnénk a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetén, akkor a nyelvtanítás az a terület, ahová feltétlenül érdemes investálni” (155. p.). Konklúzióként a szerző arra hívja fel figyelmet, hogy „a kárpátaljai magyarok hiányos ukrán, orosz és angol nyelvi ismeretei megnehezítik azt, hogy a közösség könnyen profitáljon Kárpátalja gazdasági, turisztikai felértékelődéséből”, főleg akkor, ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy „a kárpátaljai szlávok körében fokozatosan nő a magyarul valamilyen szinten beszélők száma” (157. p.).

A hatodik, a *Szeptarizmus vagy valami más? A kisebbségi nyelvek és/vagy regionális nyelvváltozatok átértékelése* című fejezet első alfejezete *A nyelv mint áru* címet viseli, s ebben kerülnek kijelölésre a fejezetben bemutatni és elemezni kívánt nyelvi adatok. A *Kárpátalja szláv lakossága* című alfejezet a régióban élő szláv lakosság betelepüléséről, illetve az elmúlt évszázadban végbement nyelvi és politikai berendezkedéséről ad számot. A következő alfejezet a *Ruszin reneszánsz Kárpátalján*, melyből megtudhatja az olvasó azt is, hogy a kárpátaljai ruszin sztenderd kodifikációja annak ellenére is folyamatban van, hogy a „hivatalos ukrainai akadémiai álláspont nem ismeri el a ruszin etnikum és nyelv önállóságát” (165. p.). Cserniczkó István azt is kiemeli, hogy „a modern ruszin reneszánsz Kárpátalján azonban sokkal inkább felülről kezdeményezett értelmiségi projekt, mintsem alulról jövő, széles tömegbázissal rendelkező mozgalom” (166. p.). A következő alfejezet, *A turizmus mint kitörési pont*, arra hívja fel a figyelmet, hogy a Krím elvesztése után jelentős mértékben megnőtt Kárpátalja turisztikai vonzereje, s ebben jelentős szerepe van a térség nyelvi sajátosságainak is. A *nyelv(járás) mint egzotikum* címet viselő alfejezetben a szerző olyan speciális, elsősorban interneten elérhető szótárakat, szöszedeket, oldalakat és videószorozatokat mutat be, melyek a helyi nyelvváltozatok sajátosságait mutatják be, s így a turizmus szempontjából is jelentős reklámértékük van (170. p.). A „turizmus szerves része a gasztronó-

mia”, s így a *Jellegzetes ízek és ízes szavak* ugyancsak komoly szereppel bírnak Kárpátalja turisztikai felemelkedésében. Az alfejezetben a régióban megrendezésre kerülő gasztronómiai fesztiválok, egy, a szűk régió népi ételeit népszerűsítő szakácskönyv, illetve a helyi éttermek ételkínálata kerül bemutatásra, ami kapcsán Cserniczkó István találóan jegyzi meg azt, hogy „a pacal, rakott krumpli, babgulyás, lacipecsenye stb. szavak akkor is megfejthetetlenek a kárpátaljai konyhát és/vagy a magyar nyelvet nem ismerők számára, ha cirill betűkkel írják ki őket” (172. p.). A *helyi szláv dialektusok a populáris kultúrában* való előfordulásait, illetve a *Kárpátaljai nyelvjárások és a magas kultúra* kapcsolatait mutatják be a következő alfejezetek. A *dialektusok a politikai kampányban és a közterületi reklámokban* is megjelennek, s így talán már az sem meglepő, hogy egy, az interneten nagy népszerűségnek örvendő történetben felhasználásra kerültek a *Kárpátaljai nyelvváltozatok a „haza védelmében”* is. A fejezetet záró *Összefoglalásban* a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy „a regionális nyelvváltozatok a regionalizáció és a globalizáció keretében a központosító, egy nyelvű és egynormájú nyelvpolitika ellenében is szert tehetnek gazdaságilag konvertálható értékre, és nemcsak a turizmus területén, hanem például a szépirodalomban, a könnyűzenében, a reklámparban vagy épp a politikai kampányok során” (188. p.).

„A múltat végképp eltörölni”, avagy ideológiai csata a nevek frontján a 21. századi Ukrajnában címet viselő hetedik fejezet az Ukrajnában zajló dekomunizációs folyamatokat mutatja be. A *Múlt és jelen terhei* című alfejezetben Cserniczkó István leírja, hogy a fejezet keretein belül „a négy dekomunizációs törvény közül eggyel, illetve annak a földrajzi nevekre gyakorolt hatásaival” kíván foglalkozni, s ez alapján próbálja meg bemutatni azt, hogy miként „alakítja át a nyelvi tájképet a nyelvi ideológiákkal szoros kapcsolatban álló felülről vezérelt nemzetépítés” (189. p.). A *Nem ér a nevék* című alfejezet azt mutatja be, hogy a dekomunizációs törvény értelmében milyen szempontok és milyen eljárásrend szerint kell végrehajtani a megyék, járások és települések átnevezését, illetve kitér arra is, hogy melyek azok a nevek, amelyek a törvény értelmében tiltólistára kerül-

tek. Az *Egy kommunista esete Szent Péterrel* címet viselő alfejezet egy, a *Dnyipropetrovszk* város új nevére vonatkozó javaslatot mutat be, aminek az elfogadása esetén a város új neve (nem tévedés!) *Dnyipropetrovszk* lett volna. A *Leninből Lennon* című alfejezet arról kíván képet adni, hogy Kárpátalján miként zajlottak le a dekkommunizációs törvény által elrendelt átnevezések. A következő alfejezetek a *Le az oroszokkal*, illetve a *Cuius regio, eius nomen* címet viselik, s rávilágítanak például arra is, hogy „a földrajzi és közterületi nevek törvényben előírt, kötelező megváltoztatása szerves része a névanyagra is kiterjedő nyelvpolitikának és nyelvtervezésnek, amelynek célja a mentális térkép átalakítása, a valóság átkonstruálása, különböző politikai és nyelvi ideológiák alapján” (203. p.). Az utolsó alfejezet az *Uralja-e a jövőt, aki a múltat uralja?* kérdésre keresi a választ. A kérdés kapcsán Csernicskó István arra hívja fel a figyelmet, hogy „az asszimilációs nyelvpolitika és a nyelvi tájkép felülről, rendeleti úton véghezvitt átalakítása nem feltétlenül lesz elegendő ahhoz, hogy Ukrajna homogén nemzetállammá váljék” (205. p.).

Utószó helyett a szerző a korábban bemutatott és elemzett anyagok alapján számos fontos következtetést von le, egyebek között azt, hogy „a gazdaságpolitikai realitásokat is figyelembe vevő nyelvpolitika és a nyelvi tájkép alakulása között tehát szoros az összefüggés” (208. p.).

A kötetet terjedelmes irodalomjegyzék (több mint húsz oldal) és a szemléltetés eszközeül felhasznált 180 fénykép forráslistája, valamint a között írások első megjelenési helyét rögzítő jegyzék zárja.

A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával napvilágot látott kiadvány értékét és fontosságát az is jól mutatja, hogy a kézirat 2018-ban a „GENIUS” Jótékonsági Alapítvány Soós Kálmán Ösztöndíjpályázat jegyzettámogatási ösztöndíját is elnyerte.

A 240 oldalas, mély tudományos megalapozottsága ellenére is olvashányos munka a nyelvészeken kívül a történészek és a laikus olvasók érdeklődésére is joggal tarthat számot. A kötet a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont <http://hodinkaintezet.uz.ua/> címen elérhető oldalán (az intézet által kiadott más publikációkkal egyetemben) szabadon hozzáférhető:

http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2019/04/Fenyek_mnyak_teljes.pdf

Gazdag Vilmos

Petrogalli Oszkár: Mankón járó demokrácia. Írások, beszédek, nyilatkozatok. Összeállította, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és az előszót írta Filep Tamás Gusztáv. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018, 348 p. /Fontes historiae hungarorum, 8./

A két háború közti szlovákiai (vagy ahogy akkor mondták: szlovenszkói) magyar időszakról nincs átfogó monográfiánk, s jórészt feltérképezetlen területről van szó. A rendszerváltás előtti időszakban mindenekelőtt a kisebbségi irodalom- és művelődéstörténet képezett kivételt, elsősorban Turczel Lajos munkásságának köszönhetően. A közélet vagy a politika azonban – főként a levéltári kutatások hiánya miatt – csak marginálisan képezte a mondott időszakokkal foglalkozó szakemberek érdeklődését, kivételt egyedül a baloldali Sarló mozgalom feltérképezése jelentett. (Paradox módon ma éppen a Sarlóval, annak mai, revideált megítélésével nem foglalkoznak érdemben – az egy Bajcsi Ildikó kivételével.) Örvedetes viszont, hogy a katolikus Prohászka Körök megismerését egyre több tanulmány tűzi ki céljául. Sajnos, nem feldolgozott a sajtó története sem, különösen a legtekintélyesebb országos napilap, a Prágai Magyar Hírlap feldolgozása és értékelése hiányzik (bár most már, hogy a Fórum Kisebbségkutató Intézet digitalizálta s adatbankjában hozzáférhetővé tette a lapot, nyilván e téren is megindulnak a kutatások). A kortárs kutatások eredményei ma is néhány történész nevéhez kötődnek, többek közt Filep Tamáséhoz és sokrétű munkásságához, ő egyebek mellett monográfiát írt Törköly Józsefről, a Magyar Nemzeti Párt elnökéről, képviselőről és szenátorról. Molnár Imre munkái Esterházy Jánosnak, a politikusnak a megismerését szolgálják, a Simon Attila – Tóth László szerzőpáros pedig a politikus és művelődésszervező Szent-Ivány Józsefről írt monográfiát. E három ismert szlovenszkói politikuson kívül másokról ez ideig nem születtek átfogó munkák. Kiemelendő még Angyal Béla két dokumentum-